

SI 77 Sigtuna, Kv. Professorn 1

Litteratur: H. Gustavson, Arbetet vid Runverket, Stockholm, i: Nytt om runer 15 (2000, publ. 2001), s. 27 f.; H. Gustavson & A. Söderberg, Spår av skrivkunnighet och skrivvanor i det tidigmedeltida Sigtuna, i: Situne Dei 2014, s. 35; R. Palm, Runor och latinskrift, i: Den medeltida skriftkulturen i Sverige. Genrer och texter (2010), s. 44; M. Källström, Clerical or lay literacy in late Viking Age Uppland. The evidence of local rune carvers and their work, i: K. Zilmer & J. Jesch (eds.) Epigraphic literacy and Christian identity. Modes of written discourse in the newly Christian European North (2012), s. 27 f.; Kvinnor och män i tiohundralets Uppland. Några nedslag i den vikingatida namnhistorien utifrån runinskrifter, i: OUÅ 2013, s. 84, En förbisedd futharkinskrift och ett personnamn från kvarteret Professorn, i: Situne Dei 2018, s. 94, Plugget på vikingatiden. Att lära sig läsa och skriva i vikingatidens och medeltidens Sigtuna, i: Populär arkeologi 2021:5, s. 46; A. Palumbo, Skriftsystem i förändring. En grafematisk studie av de svenska medeltida runinskrifterna, Runrön 23 (2020), s. 21, A. Wikström et al., Hos Herr Niklas och annat skrivkunnigt folk. Arkeologisk undersökning i kvarteret Professorn 1 i Sigtuna 1999–2000, Up Sigtuna RAÄ 195:1, Morr 63 (2021), s. 44 f., 279; L. Mårtensson, Personnamnen i de medeltida svenska runinskrifterna (2024), s. 164 f., 210.

Äldre utbildning: H. Gustavson, a.a., s. 27.

Signum i Samnordisk runtextdatabas/Runor: [U NOR2000:27B](https://runes.uio.no/NOR2000:27B)

Revbenet påträffades 1999 vid arkeologisk undersökning i kv. Professorn 1 (Ruta E16. Kontextnummer 1318. Fyndnummer 6408). Fyndet har daterats till perioden cirka 1090–1105 (fas 11a, Wikström et al. 2021, s. 279).¹ Det förvaras nu i Sigtuna museum ([inv. nr 62452](https://www.sigtunamuseum.se/inv_nr/62452)).

Revbenets längd 80 mm, bredd 21 mm, tjocklek 10 mm. Runhöjd 20 mm (7 k).



Fig. 1. Runbenet SI 77 från kv. Professorn 1. Foto Bengt A. Lundberg 1999 ([Arkivsök](https://arkivsoek.se)) samt renritning av Helmer Gustavson.

¹ Fyndet daterades först preliminärt till tidigt 1100-tal (Gustavson 2000), senare till perioden cirka 1079–1099.

Runristade lösföremål från Sigtuna

Sl 77 Sigtuna, Kv. Professorn 1.

Inskrift:

hera : nikala...

⁵

Herra Nikula[s] ...

»Herr Niklas ...»

Till läsningen: Före 1 **h** har inte funnits någon ristning. 1 **h** har dubbelsidiga bistavar. 2 **e** stungen med en liten punkt på huvudstavens mitt. 3 **r** har sluten form. 4 **a** har ensidig bistav snett nedåt vänster, likaså 8 **a**. Efter 4 **a** skiljetecken i form av tre lodrätt placerade små punkter. 5 **n** har ensidig bistav snett nedåt höger. Av 10 **a** återstår mitten av huvudstaven och den ensidiga bistaven snett nedåt vänster, resten av runan borta i den högra brottkanten. Efter 10 **a** inga spår av runor.

Förekomsten av herretiteln i inskriften är anmärkningsvärd. Fornsvenskans *hærra* (från fornsaxiskans *hērro*) återger den latinska herretiteln *dominus*, som i Sverige allra äldst (1100-talet) endast tycks ha använts för kung Knut Eriksson samt för ärkebiskopen och biskopen i Skara. Från kyrkligt håll har man förmodligen önskat att alla prästvigda skulle tituleras med *dominus* (Sven Ljung i KL 6 (1961), sp. 505 f., art. Herretitel). I runinskriften Sm 145 Ukna ödekyrka från slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet nämns Herr Gudmund Gås och i Sm 67 Bringetofta kyrka, en målad vägginskrift från 1200-talet, nämns en Herr Magnus. Båda avser förmodligen präster. Som jämförelse kan nämnas att i de närmare sextio fall i S. Gardells Gravmonument från svensk medeltid (1940), där *dominus* används i gravinskrifter fram till slutet av 1300-talet, avser trettiofyra inskrifter präster och femton världsliga herremän. (Om titeln *hærra* i runinskrifter, se även Mårtensson 2024, s. 210.)

Mansnamnet *Nikulas* förekommer inte i de svenska runinskrifterna under vikingatiden. De två beläggen, **nikulas** på U 631 från Kalmar kyrka (en del av gravkistmonument från 1100-talets förra del enligt muntlig uppgift av Monica Rydbeck och Aron Andersson) och **nikulas** på den fasta hällen U 347 vid Näs i Frösunda socken, är från medeltiden. Antagandet att namnet *Nikulas* förekommer i en runinskrift på en silverskål från 1100-talet från Gamla Uppsala (U NOR2002;29) förutsätter flera ristningsfel, bl.a. att ett välformat initialt **u** läses **ni**. Så är inte fallet (se H. Gustavson i Nytt om runer 17 (2002, publ. 2004), s. 29 f.). Kulten av helgonet Nikolaus, biskop i Myra i sydvästra Turkiet, förekom tidigast inom den bysantinska kyrkan. Den spreds till Västeuropa efter translationen till Bari i Italien år 1087 och därefter blev Nikolaus ett av kyrkans mest dyrkade och folkkära helgon. Anmärkningsvärt är att mansnamnet *Nikulas* förekommer i ett femtontal gotländska runinskrifter från medeltiden, mestadels från 1300- och 1400-talen. I Norden var namnet vanligt i olika former med utvecklingen *Nikulaus* > *Nigulas* > *Nigels* > *Niels/Nils* med en överflyttning av betoningen till första stavelsen. Stavningen **nikala[s]** är påfallande. Möjligen återspeglar skrivningen på revbenet ett muntligt uttal av namnet på den äldsta kända prästen i Sigtuna. Lasse Mårtensson (2024, s. 164 f.) föreslår att det kan handla om ett föregripande av den **a**-runa som följer senare i runföljden.



Detta dokument ingår i en digital utgåva av runristade lösföremål från Sigtuna. Dessa publiceras fritt tillgängliga på Internet.

Texten är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter eller känner till källor som inte har utnyttjats är du välkommen att meddela dessa på nedanstående e-postadress.

Författare: Helmer Gustavson
Kontakt: magnus.kallstrom@raa.se

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel. 08-5191 8000
www.raa.se